

مقدمه‌ای

بر تحولات درونی و برونی نثر
در دوران ۱۲۰۰ ساله ادب فارسی

دکتر سید احمد حسینی کازرونی

استاد زبان و ادبیات فارسی

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد بوشهر - ۱۳۹۲

سرشناسه	: حسینی کازرونی، سیداحمد، ۱۳۳۰ -
عنوان و نام پدیدآور	: مقدمه‌ای بر تحولات درونی و برونی نثر در دوران ۱۲۰۰ ساله ادب فارسی /
مشخصات نشر	: سیداحمد حسینی کازرونی،
مشخصات ظاهری	: بوشهر: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بوشهر، ۱۳۹۲.
شابک	: ۳۳۶ ص.
	: ۹۷۸-۹۶۴-۱۰۱۹-۸۹-۳
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۳۲۲ - ۳۲۶.
موضوع	: نثر فارسی -- تاریخ و نقد
شناسه افزوده	: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بوشهر
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۲ م ۵ ح / PIR۳۷۷
رده‌بندی دیویی	: ۸۷۸/۸۰۰۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۱۷۳۶۶۶

عنوان: مقدمه‌ای بر تحولات درونی و برونی نثر در دوران ۱۲۰۰ ساله ادب فارسی

مؤلف: دکتر سیداحمد حسینی کازرونی

ناشر: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد بوشهر

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۳

طراح جلد و صفحه آرایی: مه‌ن‌دس محمد ساکی انتظامی

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۱۰۱۹-۸۹-۳

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه

کلیه حقوق و حق چاپ برای ناشر محفوظ است

نشانی: بوشهر - عالی‌شهر - مجتمع دانشگاه آزاد اسلامی واحد بوشهر

تلفن: ۰۷۷-۳۳۶۸۳۷۰۳ و ۰۷۷-۳۳۶۸۳۷۰۹ **دورنگار:** ۰۷۷-۳۳۶۸۳۷۰۰

(nashr@iaubushehr.ac.ir)

قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده
۲	سیری مختصر درباره وضع اجتماعی ایران پیش از اسلام
۴	وضع زبان و ادب فارسی در دوران جنبش های اسلامی
۸	فارسی ذری
۱۲	نثر موزون (یادگاری از شعر ایران پیش از اسلام)
	نمونه هایی از جدول تغییرات بعضی از حروف کلمات اوستایی
۱۹	در تبدیل به پهلوی و فارسی کنونی
۴۳	از بین رفتن لغت ها و پیدا شدن لغت های تازه
۴۷	جدول کلمات تبدیلی
۵۶	تأثیر زبان در یکدیگر
۶۰	تأثیر زبان فارسی در زبان تازی
۶۴	تأثیر زبان تازی در فارسی
۷۳	وسعت یافتن زبان فارسی
۸۲	تندروی ادبا در ادخال لغات عربی
۸۶	لغات دخیل در زبان فارسی
۹۲	تأثیرپذیری نثر عربی از نثر پهلوی
۹۴	نثر دوره سامانی
۹۵	دوره های نثر فارسی از دیدگاه تاریخی و تاریخ ادبیات
۹۷	آثار باقی مانده از دوره سامانی
۹۸	اوضاع اجتماعی و سیاسی ایران در سده های چهارم و پنجم
۱۰۴	نثر فارسی در سده چهارم و نیمه نخست سده پنجم هجری
۱۰۵	ویژگی های نثر این دوره
۱۱۰	ویژگی های نثر مرسل

۱۱۵	نثر دوره غزنوی
۱۱۶	ویژگی‌های نثر دوره غزنوی
۱۱۷	ویژگی‌های نثر بینابین
۱۱۸	نگاهی ویژه به نثر فارسی در سده‌های چهارم و پنجم هجری
۱۲۳	بیهقی و تاریخش
۱۲۵	قدرت نویسندگی بیهقی
۱۲۵	سبک و ویژگی‌های بیهقی
۱۲۶	شرح ویژگی‌های تاریخ بیهقی
۱۳۴	لغات، افعال، امثال و اصطلاحات فارسی در تاریخ بیهقی
۱۴۲	استعمال لغات تازی
۱۴۴	ویژگی‌های زبانی نثر مرسل
۱۴۸	نثر بینابین (از آغاز سده پنجم تا آغاز سده ششم هجری)
۱۵۴	نثر موزون در این عهد
۱۵۵	نثر فنی در این عهد
۱۵۶	برخی از ویژگی‌های نثر فنی در این عهد
۱۶۵	وضع زبان و ادب فارسی (از میانه سده پنجم تا آغاز سده هفتم هجری)
۱۶۶	ویژگی‌های زبان فارسی (از میانه سده پنجم تا آغاز سده هفتم هجری)
۱۷۵	نثر موزون در سده‌های پنجم و ششم هجری
۱۷۷	تهاجم مغولان و تأثیر آن بر زبان و ادب فارسی
۱۸۳	سیری در برخی از نمونه‌های آثار متثور سده‌های ششم تا هشتم هجری
۱۸۷	رواج نثر فارسی در سده‌های هفتم و هشتم هجری
۱۸۹	سبک نثر فارسی (از سده‌های پیشین تا نیمه سده هشتم هجری)
۱۹۰	موضوع و انواع نثر فارسی (در سده‌های هفتم و هشتم هجری)
۱۹۸	وضع زبان و ادب فارسی (از آغاز سده هفتم تا پایان سده هشتم هجری)
۲۰۳	تألیف کتاب‌های تاریخی در سده هشتم هجری
۲۰۵	وضع علوم ادبی (از پایان سده هشتم تا اوایل سده دهم هجری)

۲۰۵	دانش لغت‌شناسی و تألیف فرهنگ‌های فارسی و عربی و ترکی
۲۰۷	صرف و نحو فارسی و عربی
۲۰۸	دانش‌های بلاغی
۲۰۸	فن معما
۲۰۹	دانش عروض
۲۱۰	ویژگی‌های سبکی نثر (از آغاز سده نهم تا اوایل سده دهم هجری)
۲۱۲	گونه‌های نثر در این دوره (از آغاز سده نهم تا اوایل سده دهم هجری)
۲۱۴	آثار منثور متصوفه و مشایخ صوفیه (از آغاز سده نهم تا اوایل سده دهم هجری)
۲۱۶	زبان فارسی در عهد تیموریان
۲۲۲	خلاصه ویژگی‌های نثر دوره تیموری
۲۲۴	زبان و ادب فارسی در عصر صفوی (از آغاز سده دهم تا میانه سده دوازدهم هجری)
۲۲۶	نثر فارسی در عصر صفوی
۲۳۱	جریان‌ات رایج مهم فرهنگی نثر در دوره صفوی
۲۳۲	ویژگی‌های نثر دوره صفویه
۲۳۳	وجود نسخه‌های خطی بازمانده از دوره صفویه
۲۳۷	دانش‌های ادبی در دوره صفوی
۲۳۷	در حوزه فرهنگ‌نویسی
۲۴۰	دستور زبان فارسی
۲۴۱	معما سازی و فن معما
۲۴۲	وضع زبان فارسی از سده دهم تا میانه سده دوازدهم هجری
۲۴۷	انواع موضوعات آثار منثور فارسی
۲۵۱	تألیف و ترجمه کتاب‌های علمی (تا میانه سده دوازدهم هجری)
۲۵۳	قصه‌گویی و داستان‌پردازی در دوره صفویه
۲۵۷	رمان‌های تاریخی (در دوره صفویه)
۲۶۰	حکایت‌های تاریخی و اخلاقی در دوره صفویه
۲۶۱	شیوه تاریخ نگاری در دوره صفویه

۲۷۰	تألیقات دینی در دوره صفویه
۲۷۱	انواع تذکره‌های صوفیانه (در دوره صفویه)
۲۷۲	تاریخ اهل علم و حکمت (در دوره صفویه)
۲۷۲	تاریخ امیران و وزیران و درباریان (در دوره صفویه)
۲۷۳	انواع تذکره‌های فارسی (در دوره صفویه)
۲۷۵	نامه‌نگاری و انشانویسی (در دوره صفویه)
۲۷۷	انواع نثرهای ادبی (در دوره صفویه)
۲۷۸	مروری بر ادبیات منشور در دوران افشاریه و زندیه
۲۸۰	ادبیات منشور در عهد قاجار
۲۸۶	وضعیت نثر فارسی در دوره مشروطیت
۲۹۰	تحول نثر در دوره معاصر
۲۹۳	ویژگی‌های نثر دوره معاصر
۳۰۸	انواع نثر
۳۱۲	نثر شاعرانه
۳۱۴	موضوعات نثر ادبی
۳۱۷	حکایت‌های تعلیمی
۳۱۸	نمایش‌نامه‌های تعلیمی و انتقادی
۳۱۹	نثرهای غیرادبی
۳۲۰	ادبیات کودکان
۳۲۲	منابع و مآخذ
۳۲۷	کتاب تألیفی

چکیده

نثر فارسی، پس از آغاز جنبش‌های اسلامی، دچار تحولات فراوانی در صحنه‌های سیاسی و اجتماعی گردیده است. زبان فارسی در این دگرگونی‌های تاریخی پس از گذر از مراحل زمانی با زنگ‌زدایی‌ها دچار آشنا زدایی‌های بسیار گردید.

از سوی دیگر، آمیزه‌های زبانی بر اثر اختلاط جامعه مدنی و اقوام مهاجم با رنگ و لعابی تازه در آثار متنور نویسندگان دوره‌های ادب فارسی کاملاً عجین شده است.

سازمان‌دهی حروف و ساختار ترکیبی واژه‌ها و الفاظ، انسجام ذهن و زبان را با زیبایی تمام تحت سیطره تبعات زمانی قرار داده است. آثار متأثر از کاوش‌های ذهنی که بدین گونه در رده‌ها و شیوه‌های گوناگون شکل گرفته نتیجه تغییرات و تبدیلات نگرش‌ها، نوع حکومت‌ها، سلطه‌گرایی‌ها، طیف‌های رفتاری و حاکم بر جامعه این سرزمین پهناور تاریخی است که در درازنای روزگاران متوجه ملت ایران و زبان فارسی گردانیده است.

این پژوهش، درآمدی است بر سیر تحولات درونی و برونی ادب منشور فارسی در دوران ۱۲۰۰ ساله ادبیات ایران که خود نمایانگر عرصه فرهنگ پروری و قدمت علم و ادب در این سرزمین کهن تاریخی است.

سیری مختصر درباره وضع اجتماعی ایران پیش از اسلام

در ایران دوره ساسانی، مردم به چهار طبقه تقسیم می‌شدند:

۱- آتوروانان (آذربانان - کاتوزیان): شامل مغان و دانشمندانی بود که امور اجتماعی و فرمان‌روایی و سیاست‌گذاری کشور را برعهده داشتند و امور در خاندان آنان بیشتر موروثی بود، البته پزشکان و ستاره‌شناسان که معمولاً در این طبقه قرار می‌گرفتند به صورت گزینشی از طبقات دیگر اجتماعی نیز انتخاب می‌شدند.

۲- رتشتاران (ارتشتاران - نیساریان): که مشتمل بر شاه و شاهزادگان، قدا و درباریان، ملاکان و صاحبان زمین‌های بزرگ، جنگاوران و سوارکاران ماهر بوده‌اند.

۳- واستریوشان (نسودی - دهگانان): طبقه ستورداران، اقطاع‌داران، کدخدایان، دارندگان مزارع و مراتع، همچنین مأموران وصول مالیات بودند که بدین حرفه‌ها اشتغال داشتند.

زردشت نیز علاوه بر این سه طبقه از طبقه دیگر اجتماعی به نام «هوی‌تی - هوتوخشان» که پیشه‌ور و صنعتگر و بازرگان بوده‌اند نام برده است، مستخدمان دولتی را هم جزو طبقه «دپیوران» قرار می‌گرفتند.

«این عمل در زمان ساسانیان صورت پذیرفت و از آن قرار، طبقات چهارگانه به قرار زیر نامیده شد: ۱- آذربانان، ۲- ارتشتاران، ۳- دپیوران، ۴- واستریوشان و هوتوخشان» (بهار، ملک‌الشعرا، ۱۳۳۷، ج اول: ۱۰۲)

فردوسی هم نام چهار طبقه را که در زمان جمشید وجود داشته بدین گونه نام برده است: ۱- کاتوزیان، ۲- نیساریان، ۳- نسودی، ۴- اهنوخشی.

نتیجه آن که «جز آذربانان و دبیران و اخترشماران و پزشکان و امثال آنان که داخل طبقه و رسته دبیران بوده‌اند مابقی مردم به خواندن کتاب و آموختن علوم و

پیشه دبیری رخصت نداشتند و هر کس به کار خود و فن پدری خود می پرداخت، شاهزادگان و امیرزادگان و بزرگ‌زادگان هم به فنون جنگی و انواع ورزش بیشتر راغب بودند. بنابراین نویسندگی و فرهنگ، مانند زمان بعد که حکومت اشرافی و طبقاتی ایران به سبب دین اسلام برافتاد رایج و همگانی نبود و بیشتر اهل فضل و فرهنگ نیز به امور دینی و فلسفه خاص آن یا به علوم نجوم و طب و منطق سرگرم بودند و نثر فارسی، خاصه در قسمت ادبی بسیار محدود بود و می توان گفت که وسعت دایره نثر چکامه و سرود و ترانه از برکت رواج فن موسیقی به مراتب از دایره نثر فراخ تر بوده است.» (همان: ۱۰۳)